

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2016/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **EEN EIGENTIJDSE HUMANIST. JÜRGEN PIETERS
OP ZOEK NAAR CONSTANTIJN HUYGENS**

De Gentse literatuurwetenschapper Jürgen Pieters bekleedt al jarenlang een vooraanstaande plaats in de studie van de vroegmoderne literatuur. Dat hangt in grote mate samen met zijn pioniersrol in de methodologische vernieuwing van het vak. In een aantal (soms polemische) opstellen heeft Pieters resoluut de meerwaarde betoogd van eigentijdse literatuurwetenschappelijke theorieën zoals het zogenaamde *New Historicism* (een methode waarover hij veel heeft gepubliceerd). Op die manier hoopt hij een heilzame middenweg te bewandelen tussen twee gangbare uitersten. Aan de ene kant kiezen veel historische letterkundigen nog steeds voor een historische benadering, die literaire teksten echter grotendeels herleidt tot hun ontstaansgeschiedenis en hun feitelijke inbedding in de toenmalige realiteit. Aan de andere kant is er de overwegend esthetische benadering, die literaire teksten ziet als “eeuwige” kunstwerken en vooral aandacht vraagt voor de ingenieuze constructie van taal en stijl, maar daarbij het specifieke historische functioneren nogal eens verwaarloost.

In plaats daarvan pleit Pieters voor een meer functiegericht perspectief. Literaire teksten zijn geen op zich staande entiteiten maar objecten die circuleren in een bepaalde maatschappelijke context, in mondelinge of gedrukte vorm, als boek maar ook als

Constantijn Huygens, geportretteerd door Caspar Netscher, Rijksmuseum, Amsterdam.

pamflet of als lied. Ze zijn verbonden met specifieke functies en betekenissen, maar ook daarover wordt permanent onderhandeld. Verwachtingspatronen en conventies spelen daarbij, zeker in de vroegmoderne tijd, een cruciale rol. Op die manier is het verschil tussen literaire en allerlei niet-literaire teksten kleiner dan traditioneel wordt aangenomen. Literatuur staat niet op zich, maar vormt een conglomeraat van allerlei ideeën en vertogen. Tegelijk creëert ze een deels nieuwe samenhang, en daardoor ook een deels unieke betekenis.

Het voorgaande klinkt vrij ingewikkeld – en dat is het ook –, maar Jürgen Pieters is een opmerkelijk didacticus. Telkens demonstreert hij zijn talent om moeilijke argumenten en concepten bevattelijk en overtuigend voor te stellen; dat sommige aspecten daardoor in de ogen van specialisten wat te eenvoudig en sjabloonachtig dreigen te worden, vormt niet echt een bezwaar. Die didactische gave blijkt ook uit Pieters' jongste boek, waarin hij zich waagt aan enkele bekende gedichten van Constantijn Huygens. Huygens geldt – samen met Hooft, Vondel en Bredero – als een van de absolute groten uit onze Gouden Eeuw, maar hij torst de reputatie bijzonder hermetisch en maniëristisch te schrijven.

Uiteraard zijn net die kwalificaties een kolfje naar

de hand van een onderzoeker als Pieters, en dat laat hij op vele bladzijden van dit boeiende boek met verve zien. Zijn studie is deels gebaseerd op eerder verschenen wetenschappelijke artikelen, maar dat staat de leesbaarheid van het betoog niet in de weg. *Op zoek naar Huygens* speelt zich in feite af op drie onderscheiden niveaus die elkaar echter permanent doorkruisen. Op het meest algemene niveau wil de auteur zijn lezers uitdagen tot een reflectie op het lezen, en uiteindelijk ook op de literatuur zelf. Dat gebeurt, in tweede instantie, door een persoonlijke commentaar op zijn eigen leespraktijk, die wordt gedemonstreerd aan de hand van drie teksten van Huygens. En op het meest anekdotische niveau wordt dat onderzoek gepresenteerd als een soort van reisdagboek; daarnaar verwijst de ondertitel van het boek, "Italiaanse leesnotities".

Om met dat laatste te beginnen. Pieters structureert zijn essay als een dagboek, dat zes weken registreert. In die periode verlaat hij zijn omgeving voor een verblijf in Italië. Daar studeert en schrijft hij dagelijks – in alle afzondering en eenzaamheid, zo lijkt het – en ondertussen bezoekt hij diverse locaties die ook door Constantijn Huygens in zijn eigen reisverslag werden vermeld. Aan het eind zijn wij weer terug in Gent, en de vakantieperiode is voorbij. Het gaat echter om veel meer dan een vakantietrip, ver van de dagelijkse beslommeringen. Die structuur symboliseert een reis naar de literatuur, niet toevallig zijdelings van het praktische leven: tijd, concentratie en geduld zijn hier noodzakelijke voorwaarden om lering te bereiken. In feite alludeert Pieters hier op de aloude retorische topos van het onderzoek als een te volgen traject, een reis in de geest. Daarenboven gaat het niet toevallig om een trip naar Italië. De hedendaagse reiziger herneemt grotendeels de legendarische Italiëreis uit de renaissance, die intellectuele jongeren in contact moest brengen met de allergrootste cultuurerfenis. Tot slot is er ook sprake van een zoektocht naar de historische sensatie: Pieters wil als het ware in de sporen van Huygens wandelen, zien en ervaren wat hij eeuwen geleden zag. Zo ontstaat een dubbele ervaring: enerzijds een gevoel van herkenning en identificatie (zo belangrijk voor de traditionele tekstinterpretatie), anderzijds onmiskenbaar ook een niet te overbruggen afstand en verschil.

Dezelfde thema's komen frequent aan bod bij de beschouwingen over het lezen. De lectuur van historische teksten confronteert twee werelden en twee tijdperken. Die afstand in tijd en ruimte valt niet te overbruggen, ook niet door de illusie dat wij als het ware kunnen meemaken wat een dichter eeuwen geleden heeft geschreven. Lezen lijkt die afstand misschien wel in bepaalde opzichten te verkleinen, maar vergroot hem ontgensprekelijk in andere. Het is immers onmogelijk niet te lezen vanuit vandaag. Onze lees- en leefomgeving is zelfs een belangrijke factor, ook bij het ontcijferen van documenten uit een ver verleden. Daarenboven zijn literaire teksten geen gesloten betekenisgeheel dat door de interpretatie geheel ontsloten kan worden. Integendeel, net door hun functioneren in een specifieke context – die van het ontstaan in het verleden, maar evenzeer die van vandaag en de huidige lezers – vertoont de tekst een principieel onbegrensde openheid. Hij wordt stevast gelezen via een prisma van andere teksten (eraan voorafgaand, als bronnen, maar evenzeer van veel latere oorsprong) en andere ideologieën en overtuigingen. Pieters verwijst hier vaak naar zijn geliefde theoretici, met onder meer Roland Barthes (die behartigenswaardige dingen geschreven heeft over het plezier van het lezen) en Paul de Man (de vader van de deconstructie in de literatuurstudie) als inspirerende voorbeelden.

In die zin is het allerminst een toeval dat de concrete analyses vaak vertrekken vanuit het heden. Het lange gedicht *Hofwijck*, door Huygens geschreven als evocatie van zijn eigen residentie, wordt bijvoorbeeld meermaals gerelateerd aan de roman *Het tuinfeest* van de Hongaarse schrijver Konrad. Uiteraard heeft de renaissancist die tekst nooit gekend, maar voor de hedendaagse lezer die Pieters is, is die associatie als het ware onontkoombaar. Niettemin blijft Pieters allereerst een “historisch” onderzoeker, want dergelijke verbanden worden behoedzaam gescheiden van de teksten die (vermoedelijk) als bronnen hebben gediend. Het beroemde rouwsonnet ‘Cupio dissolvi, op de dood van Sterne’ wordt geplaatst in de traditie van het Petrarkisme en de door Huygens bewonderde Engelse collega John Donne. In dezelfde context komt echter ook, verrassend maar verhelderend de Franse filosoof René Descartes ter sprake, met wie Huygens

een drukke correspondentie onderhield. *Ooghen-troost*, een louterende raadgeving voor een vriendin die door staar dreigt blind te worden, wordt dan weer gekaderd met behulp van een aantal parallelplaatsen uit de Bijbel en de traditie van de kerkvaders en de religieuze filosofie. De wandeling langs het domein wordt zo een tocht door de westerse traditie. Een tekst lezen is, met andere woorden, relevante schakels naar andere teksten erbij in de lectuur betrekken.

Toch is nergens sprake van een poging om een tekst integraal te lezen, als een volstrekt in zich besloten betekenisgeheel. Pieters laat die illusie van een tekstbegrip achter zich en opteert voor een netwerk van verbindingen en fragmenten. Al die tekstelementen – zowel afkomstig uit de besproken tekst als uit werk van anderen – worden als het ware over elkaar geschoven. Ze verhelderen elkaar maar dragen ook bij tot een “open” leesstrategie, die zo goed als eindeloos voortgezet kan worden. Dat past uiteraard bij de berg boeken die de auteur naar zijn Italiaanse zomerverblijf heeft meegesleurd (om nog maar te zwijgen van de gigantische bibliotheek die het internet in feite belichaamt). Evenmin is het een toeval dat Pieters als vakantielectuur zweeft bij romans en gedichten uit de modernistische en de postmoderne canon. Net zoals Calvino houdt hij van uitdagingen naar de lezer toe, in plaats van pasklare recepten of netjes opgeloste puzzels.

Wie zich dit boek aanschafft om meer te weten te komen over Huygens' literatuur, zal misschien ontgoocheld zijn. Een traditionele interpretatie vindt men hier immers slechts bij mondjesmaat (maar wel op een briljante wijze). Het “grote werk” van het lezen wordt inderdaad gedeeltelijk aan de lezer overgelaten, met Jürgen Pieters als een deskundige gids. *Op zoek naar Huygens* is, met andere woorden, een geslaagd eigentijds humanistisch product. Geschreven door de auteur om zijn eigen meesterschap te demonstreren en tegelijk om zichzelf als intellectueel subject te verrijken, bestemd voor de gelijkgestemde lezer, ter lering (en ook wel ter vermaak).

DIRK DE GEEST

JÜRGEN PIETERS, *Op zoek naar Huygens. Italiaanse leesnotities*, KANTL/Poëziecentrum, Gent, 2014, 200 p.